

Ключевые слова: контрабанда, карантин, граница, таможенная стража, Правобережная Украина.

Kateryna Mahobei

SMUGGLING IN RIGHT-BANK UKRAINE AS A PART AT THE END OF XVIII – FIRST HALF OF XIX CENTURY

The article examines trends of smuggling counteraction and other violations of tariff legislation on the territory of Right-bank Ukraine at the end of XVIII – first half of XIX century set up by the government of Russian empire. The analysis of historical experience of legal regulation of border custom protection is given in the article. The protection of state control was caused by the need of protection of national interests on external boundaries.

Key words: smuggling, quarantine, border, custom guard, Right-Bank Ukraine.

УДК 94(477)

Микола Бармак

ДІЯЛЬНІСТЬ МІСЦЕВИХ АДМІНІСТРАТИВНИХ УСТАНОВ МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ НА ПРАВОБЕРЕЖНІЙ УКРАЇНІ НАПРИКІНЦІ XVIII – У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIX СТ.

Розглянуто питання правової та організаційної структури діяльності місцевих адміністративних установ міністерства внутрішніх справ на українських землях наприкінці XVIII – в першій половині XIX ст. Встановлено, що вагомим чинником інкорпорації правобережних українських земель до складу Російської імперії була діяльність губернських комітетів та комісій.

Ключові слова: генерал-губернатор, губернія, чиновник, управління, українські землі.

Сучасна Україна, переживаючи процеси пошуку раціональної та адекватної нинішньому етапу розвитку українського суспільства моделі управління, зіткнулася з багатьма труднощами. Питання ефективної організації управління провінцією, юридичного становища посадових осіб усіх рівнів, розподілу повноважень між структурними ланками управлінського апарату, узгодження інтересів центру і периферії завжди залишаються у центрі уваги держави.

Важливість теми дослідження обумовлена тим, що історія окремої адміністративно-територіальної одиниці здатна продемонструвати різноманітність підходів державної політики до місцевого управління. Актуальність дослідження зумовлюється зростаючою роллю управлінської науки, яка покликана вивчати як сучасне, так і минуле у галузі центрального державного і місцевого управління. Зусилля влади зі зміцненню апарату управління й проведення адміністративної реформи роблять актуальним вивчення досвіду державного будівництва на різних етапах історії України.

Наукова новизна полягає у тому, що у публікації на основі об'єктивного і комплексного підходу, а також детального аналізу розглянуто питання правової та організаційної структури діяльності місцевих адміністративних установ міністерства внутрішніх справ на правобережних українських землях наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст. Встановлено, що розширення кола завдань та функцій місцевого адміністративно-управлінського апарату наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст. зумовило появу різноманітних регіональних владних інституцій. Під впливом соціально-економічних змін, що відбувалися у Російській імперії, збільшилася диференціація й спеціалізація державних органів, як вищих, центральних, так і місцевих. Доведено, що лінійне підпорядкування місцевих управлінських структур різних відомств губернатору дозволяли йому долати на губернському та повітовому рівнях відомчу відокремленість.

Об'єктом дослідження є процеси інкорпорації й інтеграції Правобережної України у склад Російської імперії, які розглядаються з точки зору формування та розвитку регіональних і місцевих органів влади та управління наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.

Предмет дослідження – формування адміністративно-територіальних та інституційних структур Правобережжя України під впливом політики самодержавства, правові засади діяльності посадових осіб та місцевих установ, органів дворянського самоврядування на території Правобережної України, функціонування специфічних владних інституцій.

Мета публікації – дослідити особливості становлення та розвитку владних інституцій Російської імперії на Правобережній Україні наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.

Завдання дослідження ґрунтуються на аналізі основних методів, засобів і власне механізму діяльності владних інституцій Російської імперії на Правобережній Україні у досліджуваний період.

Створення структуризації і функціонування основних ланок місцевого управління наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст. в Російській імперії та на Правобережній Україні – основна тематика досліджень державознавців, істориків, правознавців впродовж більш, ніж двох століть. В історіографії перерахованих тем можна виділити два підходи. Перший – це вивчення власне місцевих органів влади; другий – розгляд самого чиновництва, з'ясування його соціокультурних характеристик.

Загалом історіографія задекларованої проблематики розглядатиметься у наступних напрямках: українська, в тому числі й діаспорна, зарубіжна (російська, західноєвропейська, американо-канадська, білоруська, литовська, польська, японська). Такий розподіл, на нашу думку, найкраще відображає ставлення учених до поставлених проблем, оскільки розподіляє їх у теоретичних підходах, ідеологічних та методологічних принципах, якими керувалися автори при написанні робіт. При цьому результати досліджень кожної із груп слід вважати взаємодоповнюючими, а не ізольованими, оскільки кожен науковець вніс свій вклад у розробку проблеми.

Дослідженням діяльності російських органів влади займалися багато учених, серед яких слід виділити роботи російських учених І. Блінова [1] та А. Градовського [3]. Для останнього десятиліття характерним є підвищення інтересу дослідників до історії управління земель Російської імперії. У працях українських і російських учених розглядаються питання становлення посади генерала-губернатора та губернатора, розвиток управлінського законодавства в Російській імперії тощо. Слід виділити роботи М. Єрошкіна [5] В. Шандри [30], Л. Шемельова [27]. Незважаючи на те, що у вітчизняній історичній літературі уже є досвід проведення історико-правових досліджень та з історії управління земель Російської імперії в цілому, проблеми діяльності місцевих органів влади на українських землях належної уваги ще не одержали.

Основу джерельної бази статті складають архівні матеріали Центрального державного історичного архіву України в м. Києві та нормативно-правові документи Російської імперії.

У першій половині XIX ст. у губернські управлінські структури поступово входять адміністративні органи, які здебільшого були чиновницькими колегіальними установами, в яких головував губернатор. Поява нових інституцій – комітетів, комісій і «присутствій» – свідчила про ускладнення суспільних відносин, значне розширення кола обов'язків губернської адміністрації і про те, що виконувати свої завдання зусиллями лише губернатора та губернського правління вона уже неспроможна.

Більшість новостворюваних місцевих державних структур були підвідомчі міністерству внутрішніх справ. Порядок діяльності цих установ був колегіальним, але при прийнятті рішень позиція губернатора мала значно більшу вагу. Комітети, комісії і «присутствія» функціонували постійно або сесійно, були більш або менш активними, а діловодство майже велося у канцелярії губернського правління [31, с. 113–114]. 29 травня 1836 р. для губернських установ міністерства внутрішніх справ вводилися "нормальні штати" [17, с. 37].

Чималу роль в організації державного управління відігравала поінформованість урядових кіл про людські ресурси, виробничі, фінансові та інші можливості регіонів Російської імперії. Про розуміння важливості цього аспекту свідчить іменний указ Катерини II від 8 грудня 1792 р. "Про розпорядження в польських областях, зайнятих російськими військами" [17, с. 41]. У ньому імператриця окреслила низку першочергових заходів щодо адміністративного облаштування цих земель. Серед завдань, поставлених перед командувачем російських військ, генералом М. Кречетніковим, важливим була організація збору інформації про економіку краю і відомостей, які "потрібні для управління" та облаштування "присутствених" місць [24, с. 271–278].

Окрім того, слід було провести ревізію й інвентаризацію земель і майна, яке отримала Російська імперія після приєднання українських земель від Речі Посполитої, а також здійснити загальний перепис "оподаткованого населення" для детального обліку прибутків казни [10]. Згідно з дорученням імператриці, чиновники мали скласти карту та описати щойно захоплені землі. Для цього слід "направити надійних людей, які під наглядом губернаторів зроблять перепис, як повітів, так і поміщицьких та монастирських сіл, що знаходяться в цих повітах, і в них проживаючих людей і селян, а також доходів кожного села, записуючи окремо, що поміщицьке, а що коронне з них збирається" [24, с. 271–278]. При Головному штабі російських військ розпочала роботу експедиція зі збору статистичних даних про ресурси краю. Для визначення фінансово-господарських можливостей приєднаних областей чиновники штабу описували їх, укладали карти з детальним означенням земельних угідь. Землеміри описували у кожному повіті маєтки, розподіляючи їх на спадкові та отримані за службу відповідно до чину [4].

Після організації російських управлінських структур на землях Правобережжя України, збір статистичної інформації став однією із функцій губернського правління, оскільки саме воно

готувало різноманітні звіти про стан справ у губернії. Проте, уже незабаром, на порядку денному, постало питання про створення спеціалізованої статистичної структури на губернському рівні, а також центральної статистичної установи, основним завданням якої був би збір інформації з місць, її систематизація й узагальнення [29]. Уряд Російської імперії 20 грудня 1834 р. при раді міністра внутрішніх справ заснував центральне статистичне відділення для "складання детальних і по можливості точних описів становища всіх сфер, підвідомчих Міністерству внутрішніх справ". Новостворені губернські статистичні комітети стали місцевими органами й основними каналами надходження статистичної інформації із регіонів [19]. У 1834 р. з метою отримання "точної і чіткої статистики" у Києві почав діяти статистичний комітет на чолі з чиновником з особливих доручень А. Сербиновичем [27, с. 3].

У другій чверті XIX ст. під головуванням губернатора у губернському статистичному комітеті засідали віце-губернатор, голова казенної палати, керуючий палатою державного майна, губернський прокурор, почесний опікун гімназії, інспектор лікарської управи, керуючий удільною конторою, директор училищ і чиновник духовної консисторії. Крім того, міністерство передбачало залучення науковців до роботи у комітеті. Губернський статистичний комітет збирав дані для численних звітів, які губернські органи влади готували й надсилали у столицю. Окрім статистичних комітетів, підпорядкованих міністерству внутрішніх справ, збором різноманітної інформації в окремих сферах займалися органи відомчої статистики, але їх діяльність та значення були обмеженими. Попри те, що центральна влада прагнула отримати достовірні відомості про становище у регіонах Російської імперії, місцеві статичні комітети отримували мізерне фінансування, якого не вистачало ні для оплати праці чиновників і канцелярських службовців, ні для відшкодування витрат на поїздки територією губернії. Стримували розвиток органів статистики у губерніях як Західного краю, так і усїєї Російської імперії загалом та не дозволяли виконувати завдання щодо вироблення пропозицій з покращенню місцевого управління, різноманітні чинники, як от: прагнення чиновників різного рівня «прикрасити» дійсність, і засекреченість більшості офіційних даних, відсутність єдиної методики збору і обробки інформації тощо.

Отже, після входження Правобережжя України до складу Російської імперії, збір, систематизація та узагальнення статистичної інформації відігравали не останню роль в організації управління краєм. Здійснення цих функцій доручалося спеціально створюваним в адміністративному апараті підрозділам, а з 1834 р. збір та обробка статистичних даних стали основним завданням губернського статистичного комітету.

Медичне обслуговування в Російській імперії наприкінці XVIII ст. – у першій половині XIX ст. було вкрай низьким [5, с. 65]. Розподіл лікарів у повітових містах проводили губернатори. Управління діяльністю медичних працівників та закладів у кожній із правобережних українських губерній здійснювала лікарська управа, створена відповідно до положень першого Лікарського статуту, прийнятого у Російській імперії 19 січня 1797 р. До складу лікарської управи входили лікарський інспектор, оператор і хірург, а усю документацію вів діловод. Лікарський статут зобов'язував цю установу "дбати про дотримання народного здоров'я загалом" у губернії [14]. Управління лікарнями, аптеками, карантинами, завідування міськими і повітовими лікарями, учнями лікарів, повитухами, нагляд за дотриманням чистоти, контроль за станом запасів їжі, участь у судовому слідстві (медична експертиза), у рекрутських наборах, в огляді божевільних – всі обов'язки входили до компетенції лікарської управи [24, с. 271–278]. Медичні працівники, які практикували у губернії, часто залучалися поліцейськими й судовими органами до проведення різноманітних експертиз.

17 жовтня 1817 р. "Височайше затвердженою думкою Державної ради" збільшувалося утримання службовців у штаті губерній медичним чиновникам і повитухам [16]. У середині 1830-х рр. на утримання лікарських управ і лікарів у повітах додали 252700 крб. [2]. Чи не найбільшою проблемою у медичній сфері на Правобережжі наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст. продовжували залишатися епідемії, які забирали життя тисяч хворих і поширювалися на значні території. Діяльність державних установ та органів влади у період епідемій в основному обмежувалася організацією поліцейсько-медичних заходів. Місцеві урядові установи змушені були вживати екстрених заходів для того, щоб запобігти поширенню хвороби.

Основне завданням губернських та повітових управлінських структур, під час спалаху епідемій, полягало у створенні карантинних зон для запобігання поширенню небезпечних захворювань, виставлення санітарних кордонів. У першій половині XIX ст. чиновники центральних медичних установ створили карантинні статuti, відповідно до яких організувалася робота складної системи центральних і приватних карантинів, суходільних і берегових застав. Перший "Статут про карантини" прийнятий у 1832 р. [23], а у 1841 р. Микола I схвалив другий "Статут про карантини" [20]. Обидва документи визначали генерал-губернатора відповідальним за швидку й ефективну

ліквідацію хвороб чи епідемій на території, ввіреній його управлінню. Усіх російських послів за кордоном, консулів й агентів зобов'язували повідомляти про випадки появи інфекційних хвороб або загрози епідемій у країнах їх перебування відповідним керівникам губерній [21].

Особливою загрозою у XIX ст. були епідемії холери. Світська й духовна влада використовували найрізноманітніші засоби у боротьбі з епідеміями. Традиційними були хресні ходи, під час яких особливу роль відігравали місцеві святині [8, с. 81]. Під час спалаху холери у 1829–1830-х рр. місцеві лікарські управи отримали із медичної ради міністерства внутрішніх справ декілька документів щодо правил поведження час епідемій, заходів безпеки, санітарно-епідемічних вимог тощо. Наприклад, 8 жовтня 1830 р. затверджено "Правила, яких слід дотримуватися при похованні померлих від холери", а 2 листопада 1830 р. розроблено інструкцію щодо використання препарату з хлористого вапна "для очищення повітря в будинках і запобігання холери" [22, с. 181–182]. У 1831 р. видано "Настанови для розпізнавання ознак холери, запобігання їй і для початкового її лікування", які, окрім застосування хлористого вапна й оцту, як речовин для профілактики епідемії, рекомендували "не піддаватися гніву, страху, зневірі і занепокоєнню духу і взагалі сильному руху пристрастей" [31]. Циркуляр міністерства внутрішніх справ, розісланий у жовтні 1847 р., наказував керівникам губерній, охоплених холерою, двічі на тиждень подавати до міністерства інформацію про перебіг епідемії [31, с. 43].

Для сільського населення, а отже, і для місцевих владних установ серйозною проблемою були хвороби тварин, особливо чума і сибірська язва, які спричиняли значний падіж худоби, а сибірська язва могла поширюватися і на людей. Згідно із розпорядженням від 3 травня 1811 р., засновано систему губернських та повітових віспяних комітетів. Ці установи медичного напрямку створювалися для "піклування, щоб скрізь... щеплена була запобіжна віспа всім дітям" [15]. Одна зі статей "Загального наказу цивільним губернаторам" [18] рекомендувала губернатору "намагатися ... поширювати усюди віспощеплення", переконуючи населення через церковні проповіді духовенства тощо.

Губернський віспяний комітет очолював губернатор, а його членами були губернський предводитель дворянства, голова казенної палати, керівник палати державних маєтностей, представник купецтва, інспектор лікарської управи. До складу повітового віспяного комітету входили предводитель повітового дворянства, городничий, начальник округу державних маєтностей, повітовий лікар, міський голова, представник купецтва. Проте ефективність роботи цих медичних структур була надто низькою попри чисельний і представницький склад віспяних комітетів. Жоден урядовий документ не вміщував норми про обов'язковість проведення віспощеплення, а санітарно-профілактична робота серед населення про необхідність запобіжних заходів майже не проводилася.

Отже, до компетенції губернських та повітових органів управління входила організація медичного обслуговування. Їх також зобов'язували вживати екстрених заходів під час спалаху епідемій, створюючи карантинні зони, виставляючи санітарні кордони тощо. Губернські та повітові віспяні комітети, які почали функціонувати на початку XIX ст., проводили профілактичні щеплення від захворювання віспою, займалися інформаційною роботою серед населення. Однак з різних причин ефективність роботи медичних працівників на місцях із надання медичної допомоги була низькою.

Центральна влада Російської імперії серед інших завдань ставила перед місцевими органами завдання забезпечити населення продовольством та запобігати спустошливим наслідкам голоду через часті неврожаї. Тому серед першочергових наказів губернатори приєднаних від Речі Посполитої земель отримали розпорядження створити на ввіреній їм території запасні хлібні магазини, які б знизили гостроту продовольчої проблеми у неврожайні роки. Зокрема, 13 липня 1793 р. генерал-губернатор Т. Тутолмін, даючи вказівки щодо призначень чиновників у повітах для нагляду за порядком у Брацлавській губернії, пропонував заснувати "у місцях, багатих хлібом," хлібні магазини двох видів: запасні, в яких закласти резервний фонд зерна на випадок неврожаю для мешканців краю, а також наповнювальні, які б забезпечували продовольством дислоковані в губернії війська. Запаси для населення пропонувалося поповнювати "покупкою або отриманням збіжжя напряму із землеробських рук" [11, с. 302–303].

У випадках неврожаю в окремих місцевостях російські урядовці отримували повноваження здійснювати перерозподіл продовольства на регіональному рівні. Наприклад, 19 грудня 1794 р. Катерина II підписала "Указ про відсилку провіанту, зібраного в Брацлавській губернії в Катеринославську через бувший там неврожай". Цей документ, адресований генерал-губернатору Т. Тутолміну, зобов'язував "зібраний провіант у повітах, що межують з Катеринославською губернією, направити на потреби її мешканців". Окрім цього, губернатор Катеринославщини отримав дозвіл "позичити 50 тисяч чвертей зібраного хліба в Брацлавській губернії і доставити весь

цей провіант в ті місця, де найбільша в тому потреба" [26, с. 170–171]. У 1795 р., видавши указ про дозвіл експорту хліба за кордон, Катерина II нагадала генерал-губернатору Т. Тутолміну, що першочергово слід "вжити заходів безпеки, щоб як провіантські магазини для прохарчування військ наших, так і повітові для мешканців магазини були забезпечені необхідними запасами". А вже потім надлишки збіжжя можна "пропускати вздовж всього кордону із сусідніми державами" [25].

У перші роки ХІХ ст. постало питання створення спеціальних державних органів, у функції яких входило б забезпечення населення продовольством. Указ від 14 квітня 1822 р. оголосив про утворення в губерніях Російської імперії комісій народного продовольства (з 1834 р. вони почали називатися «продовольчими комісіями»), основним завданням яких було створення резервів продовольства. Заснування цієї ланки у структурі місцевого управлінського апарату викликано необхідністю запобігання негативним наслідкам неврожайів, які були досить частими на усій території держави, і на Правобережжі України зокрема. У 1834 р. уряд видав "Положення", відповідно до якого дозволялася заміна натуральних внесків селян у магазини хлібних запасів грошима. Таким чином, у кожній губернії створювалися хлібні грошові капітали.

Завідування хлібними запасами, постачання населенню хліба під час голоду чи надання грошової допомоги, здійснення загального нагляду за виробництвом продовольчих продуктів, затвердження цін на продовольство, належали до компетенції губернських комісій народного продовольства [28]. До складу цієї установи входив майже весь керівний апарат губернії на чолі з губернатором. Участь у діяльності комісії народного продовольства брали предводитель дворянства, віце-губернатор, прокурор, керуючий палатою державного майна, голова казенної палати, два повітових предводителі дворянства, представник дворянства [13]. Засідання, зазвичай, проходили сесійно у період дозрівання врожаю і жнив.

Незважаючи на те, згідно із офіційними звітами, запаси хліба й грошові надходження хлібних капіталів загалом зростали щороку, упродовж 1825–1850 рр. у хлібних магазинах зберігалось зерно від 10,2 млн чвертей до 16 млн. чвертей, а розміри грошових надходжень збільшилися з 1,5 млн крб. – до 10 млн крб. [7, с. 23. 25], систематична нестача продовольства, яка межувала з кризою, залишалася актуальною. Причинами цього були і "низький рівень землеробської культури" [13, с. 8], і значні приписки чиновників, і значні недодачі [6, с. 10–11]. Йдеться про те, що фактично діяльність комісій народного продовольства (продовольчої комісії), як державної структури місцевої ланки управління, значною мірою була формальною й малоефективною, а "кожен новий неврожай заставляв, так би мовити, всіх зненацька" [23, с. 78]. Управління хлібними запасами, постачання населенню хліба під час голоду чи надання грошової допомоги, здійснення загального нагляду за виробництвом продовольчих продуктів, затвердження цін на продовольство, входило до компетенції губернських комісій народного продовольства. Їх діяльність знижували гостроту продовольчої проблеми у неврожайні роки.

Таким чином, розширення завдань та функцій місцевого адміністративно-управлінського апарату в досліджуваній період зумовило появу різноманітних регіональних владних інституцій. Під впливом соціально-економічних змін, що відбувалися у Російській імперії, збільшилася диференціація й спеціалізація державних органів, як вищих, центральних, так і місцевих. Лінійне підпорядкування місцевих управлінських структур різних відомств губернатору дозволяли йому долати на губернському та повітовому рівнях відомчу відокремленість. Губернські комітети і комісії дещо зміцнили зв'язок губернської адміністрації з мешканцями регіону, оскільки при здійсненні своїх функцій більше опиралися на населення. В результаті чого спостерігалася тенденція до зближення представників різних станів, за винятком кріпосного селянства, з владою на основі спільної діяльності у вирішенні місцевих завдань.

Список використаних джерел

1. Блинов И. Губернаторы: Историко-юридический очерк / И. Блинов. – СПб., 1905. – 365 с.
2. Варадинов Н. История Министерства внутренних дел / Н. Варадинов – Ч. III. – Кн. 2. – М.: Книга по Требованию, 2011. – 791 с.
3. Градовский А. Д. Исторический очерк учреждения генерал-губернаторств в России / А. Д. Градовский // Собрание сочинений. – СПб., 1899. – Т. 1.
4. Держархів Хмельницької області, ф. 226, оп. 80, спр. 1206.
5. Ерощкин Н. П. Местные государственные учреждения дореформенной России (1800–1860): Учеб. пособие / Н. П. Ерощкин. – М., 1985. – 98 с.
6. Извлечение из отчета министра внутренних дел за 1842 г. – СПб., 1844.
7. Краткий обзор действий Министерства внутренних дел с 1825 по 1850 гг. – М., 1893.
8. Министерство внутренних дел. 1802–1902. Исторический очерк. – М., 1911. – С. 81.
9. Морякова О. В. Система местного управления России при Николае I / О. В. Морякова. – М.: МГУ, 1998. – 268 с.
10. Полное собрание законов Российской империи (ПСЗ). Собрание 1-е, 1649 по 12 декабря 1825 года. ПСЗ. Собрание 1-е. (далі ПСЗ-1). – Т. XXIII. – № 17090, № 17112.
11. Предложение Тутолмина Берхману о назначении чиновников по уездам для наблюдения за порядком в крае... // Материалы для истории Подольской губернии.
12. ПСЗ-1. – Т. XXIII. – № 17090.
13. ПСЗ-1. – Т. XXXVIII. – № 29000; ПСЗ-2. – Т. IX. – № 7253; СЗ. – 1842. – Т. XIII. – Ч. 1. – Устав об обеспечении народного продовольствия. – Ст. 52-54.
14. ПСЗ-1. – Т. XXIV. – № 17743, § 1, 3, 23.
15. ПСЗ-1. –

Т. XXXI. – № 24622; СЗ. – 1842. – Т. XIII. – Ст. 575–576. 16. ПСЗ-1. – Т. XXXIV. – № 27098. 17. ПСЗ-2. – Т. XI. – № 9240. 18. ПСЗ-2. – Т. X. – № 10303. 19. ПСЗ-2. – Т. X. – № 7684. 20. ПСЗ-2. – Т. XVI. – Отд. I. – № 14614. 21. ПСЗ-2. – Т. XXXII. – Отд. I. – № 31665. 22. Сборник циркуляров и инструкций Министерства внутренних дел. – Т. VII. – Ч. XIII. – СПб., 1858. 23. Свод Законов Российской Империи. Собрание Второе с 12 декабря 1825 по 28 декабря 1881 г. (далі – ПСЗ-2). – Т. VII. – № 5690. 24. СЗ. – Т. X. – 1857. – Ст. 271–278. 25. Указ о позволении вывозить хлеб за границу по случаю обильного его урожая // Материалы для истории Подольской губернии. – С. 236; Центральный державный историчний архів України в м. Києві (ЦДІАК України), ф. 533, оп. 1а. 26. Указ об отсылке провианта, собранного в Брацлавской губернии, в Екатеринославскую по случаю бывшего там неурожая // Материалы для истории Подольской губернии. 27. ЦДІАК України, ф. 442, оп. 1, спр. 1591, арк. 3. 28. Там само, оп. 74, спр. 254, арк. 1–122; спр. 257, арк. 1–51; ф. 2162, оп. 1, спр. 612. 29. ЦДІАК України, ф. 533, оп. 1, спр. 1174. 30. Шандра В. С. Київське генерал-губернаторство (1832–1914): Історія створення та діяльності, архівний комплекс і його інформативний потенціал / В. С. Шандра. – К., 1999. – 144 с. 31. Шильдер Н. К. Император Николай Первый / Н. К. Шильдер. – СПб., 1903. – Т. II. – С. 366–367.

Николай Бармак

**ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ МЕСТНЫХ АДМИНИСТРАТИВНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ
МИНИСТЕРСТВА ВНУТРЕННИХ ДЕЛ НА ПРАВОБЕРЕЖНОЙ УКРАИНЕ
В КОНЦЕ XVIII – В ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЕ XIX ВВ.**

Рассмотрены вопросы правовой и организационной структуры деятельности местных административных учреждений министерства внутренних дел на украинских землях в конце XVIII – первой половине XIX вв. Установлено, что весомым шагом по инкорпорации правобережных украинских земель в состав Российской империи стала деятельность губернских комитетов и комиссий.

Ключевые слова: генерал-губернатор, губерния, чиновник, управления, украинские земли.

Mykola Barmak

**THE ACTIVITY OF LOCAL ADMINISTRATIVE INSTITUTIONS OF THE MINISTRY OF
INTERNAL AFFAIRS ON THE RIGHT-BANK UKRAINE IN THE FIRST HALF
IN THE END XVIII OF THE XIX CENTURY**

Considered the issues of a legal and institutional framework of the activity of local administrative institutions of the Ministry of internal Affairs of the Ukrainian lands in the late XVIII – first half XIX centuries Found that a significant step on the right Bank of incorporation of the Ukrainian lands in the Russian Empire was the activity of the provincial committees and commissions.

Key words: General-Governor, the province, the official, management, Ukrainian lands.

УДК 94(477)

Зоряна Степник

**ТЕХНІЧНА МОДЕРНІЗАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВ ВИНОКУРНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ
В УКРАЇНСЬКИХ ГУБЕРНІЯХ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ У XIX СТ.**

У статті аналізується процес переходу підприємств винокурної промисловості українських губерній Російської імперії з мануфактурного до машинного виробництва у зазначений період.

Ключові слова: гуральництво, губернія, Російська імперія, індустрія, виробництво.

На сучасному етапі розвитку історичної науки важливого значення набувають дослідження соціально-економічних процесів, в основі яких лежать особливості становлення та розвитку переробних галузей промисловості, які зазнали трансформацій внаслідок відміни кріпосного права у 1861 році. Серед складного комплексу питань, що стосуються досліджуваного періоду історії, важливе місце відводиться аспектам, які пов'язані із технічною модернізацією підприємств винокурної промисловості.

Технічний переворот в українських губерніях у складі Російської імперії розпочався у 30–40-х роках XIX ст. Найпоширенішою ознакою цього було повсюдне застосування у виробництві парових двигунів, систем машин, механізмів та верстатів [9, с. 65].

Об'єкт дослідження – промисловий розвиток українських губерній в складі Російської імперії у XIX столітті.